

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра загальноправових дисциплін

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«Правове забезпечення легітимації
підприємництва».**

Студента 2 курсу, 7м групи,
спеціальності 081 «Право»
спеціалізації «Правове забезпечення
безпеки підприємницької діяльності»

Бігун
Антон Іванович

Науковий керівник
кандидат юридичних наук, професор

Крегул
Юрій Іванович

Гарант освітньої програми
кандидат юридичних наук, професор

Крегул
Юрій Іванович

Київ 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЕГІТИМАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА	6
1.1 Поняття зміст правового забезпечення легітимації підприємництва ..	6
1.2 Правове регулювання легітимації підприємництва в Україні	9
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ФОРМИ ЛЕГІТИМАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА ..	16
2.1 Поняття, цілі, принципи та порядок державної реєстрації суб'єктів підприємництва	16
2.2 Ліцензування підприємництва	26
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЕГІТИМАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА	43
3.1 Міжнародний досвід правового забезпечення легітимації підприємництва	43
3.2 Шляхи вдосконалення правового забезпечення легітимації підприємництва	47
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54

ВСТУП

Актуальність теми. Відповідно до Конституції України, яка закріплює права і свободи громадян України, передбачене право на підприємницьку (господарську) діяльність. Законодавство України надає право суб'єктам господарювання без обмежень здійснювати господарську діяльність, однак дотримуючись тих правил і обмежень, які визначені й існують на момент здійснення такої діяльності.

Одним із найважливіших (фундаментальних) елементів, що висувають вимоги до суб'єктів підприємництва для провадження ними їх діяльності постає легітимація, тобто іншими словами введення суб'єктів господарювання в «законне» русло, функціонування й забезпечення їх у легальному полі відносин.

На сьогодні проблема легітимації до кінця не є сформованою в науці господарського та адміністративного права, якими переважно й досліджується, однак достатньо сформованим є підхід, за яким державна реєстрація, ліцензування та патентування визначаються як основні форми легітимації підприємництва суб'єктів господарювання. Саме останні й стануть центральними явищами нашого дослідження.

Об'єктом дослідження постають суспільні відносини в сфері організації та функціонування суб'єктів підприємництва.

Предмет дослідження – легітимація підприємництва.

Метою нашого дослідження є з'ясувати поняття та визначити правові засади легітимації підприємництва, здійснити правовий аналіз державної реєстрації та ліцензування як основних форм легітимації підприємництва, зокрема порядок їх проведення та особливості здійснення в окремих сферах господарювання, а також визначити проблеми й перспективи розвитку правового забезпечення легітимації підприємництва.

Відповідно до зазначеної мети автор визначив наступні **завдання дослідження**:

- 1) з'ясувати поняття та зміст правового забезпечення легітимації підприємництва;
- 2) окреслити особливості правового регулювання легітимації підприємництва в Україні;
- 3) визначити поняття, цілі, принципи та порядок державної реєстрації суб'єктів підприємництва;
- 4) надати характеристику міжнародного досвіду правового забезпечення легітимації підприємництва;
- 5) визначити шляхи вдосконалення правового забезпечення легітимації підприємництва в Україні.

Емпіричною базою нашого дослідження стали акти чинного законодавства України, серед яких Конституція України, Господарський та Цивільний кодекси України, Закони України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про ліцензування видів господарської діяльності» та низка інших, а також підзаконні нормативно-правові акти.

В свою чергу, теоретичною базою дослідження стали наукові праці й дослідження науковців і вчених у сфері легітимації підприємництва, а саме: Є. Авер'янової, А. Баженової, Е. Бекірової, Д. Змитрович, Х. Кульгавець, Д. Манько, О. Олейника, І. Пастух, Ю. Сагайдак, К. Смирнова, Л. Хомко, А. Шпомера, В. Щербини та інших.

Методологія дослідження. З метою розкриття проблеми легітимації підприємництва автором були використані наступні методи дослідження: аналізу та синтезу, структурно-логічний, формально-правовий, діалектичний, історико-правовий, компаративний та інші.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, кожен з яких містить по два параграфи, висновків та списку використаних джерел (всього 68 найменувань).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЕГІТИМАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА

1.1 Поняття зміст правового забезпечення легітимації підприємництва

В основі поняття легітимації підприємництва лежить більш широке за обсягом поняття легітимації (з лат. *legitimus* – законний, узаконений), що застосовується в правовій науці. Легітимація означає визначення або підтвердження законності якогось права чи повноваження; або документи, що засвідчують таке право чи повноваження. Легітимація пов'язана з подібним поняттям легалізації (з лат. *legalis* – законний), що означає узаконення, надання законної сили якому-небудь актові або дії. Таким чином, з точки зору вказаних визначень, різниця між легітимацією та легалізацією полягає в предметі узаконення: за легітимації це певне право чи повноваження, за легалізації – певний акт чи дія [62, с. 144].

В правовій науці досі не проведено чіткої межі чи відмінності між легітимацією та легалізацією підприємництва.

Так, О.П. Подцерковний вказує, що легалізація господарської діяльності означає наділення суб'єкта господарювання необхідними юридичними документами, що дають змогу йому законно здійснювати господарську діяльність, а легітимація – підтвердження законності здійснення господарської діяльності суб'єктом господарювання за результатами перевірки його правовстановлювальних документів і самої діяльності на предмет відповідності вимогам законодавства [61, с. 155].

Д.Г. Манько визначає, що в контексті виникнення юридичної особи доцільно виділяти дві групи процедур: «процедури заснування» та «процедури реєстрації». Перші процедури за своєю сутністю передбачають фактичне визнання учасниками (майбутніми засновниками) відповідності

створюваного ними підприємства їх інтересам, потребам та вимогам законодавства. В свою чергу, другі процедури полягають в уведенні і фіксації державним органом нового колективного суб'єкта, а також видачі йому відповідних документів, що дозволяють виконувати певні види діяльності.

У такий спосіб входження юридичної особи як колективного суб'єкта в систему суспільних відносин виражено в дослідника таким чином: «легітимація – легалізація – функціонування». Легітимація являє собою фактичне визнання сформованого соціального відношення, а також досягнення згоди між засновниками (учасниками), легалізація – формально-юридичне визнання (фіксація державою факту установи та видача відповідного документа – дозволу на здійснення певної діяльності), функціонування ж є реалізація передбаченої компетенції новоствореним колективним суб'єктом права [50, с. 88].

Що стосується легітимації, то, на думку Д.Г. Манько, дана процедура включає в себе:

- 1) виникнення інтересу (або необхідності);
- 2) набуття розуміння форми (організаційно-правової, податкової звітності тощо);
- 3) досягнення згоди за основними умовами (цілі, назва тощо);
- 4) вираження волі в конкретних юридичних документах (протокол загальних зборів, статут тощо).

В свою чергу, легалізація постає дією уповноваженого суб'єкта, результатом якої є документально оформлений дозвіл на виконання певної діяльності в підприємницькій сфері, тобто де-факто державна реєстрація [50, с. 89].

Якщо легітимність, вважає О.В. Гарагонич, це властивість, якість суб'єкта господарювання, що визначає можливості реалізації господарської правосуб'єктності, то процес набуття такої властивості, якості є легітимацією суб'єкта господарювання. На думку дослідника, легітимація та легалізація співвідносяться як родові й видові поняття. Так, легалізація постає одним із

етапів легітимації суб'єктів господарювання, під час якого здійснюється їх державна реєстрація [37, с. 72].

Поняття легітимації підприємницької діяльності можливо розглядати в двох аспектах:

А) вузький – розуміє легітимацію як визначення правового статусу суб'єкта підприємництва через призму державної реєстрації;

Б) широкий – передбачає розуміння легітимації як діяльності, що охоплює не лише державну реєстрацію суб'єктів підприємництва, а й інші процедури, результатом яких є придбання права на здійснення окремих видів підприємницької діяльності (ліцензування, квотування) [61, с. 156].

З точки зору Л.В. Хомко, легітимацією суб'єкта підприємництва є узаконення здійснення комерційної діяльності, тобто фактичне отримання суб'єктом господарювання права на здійснення підприємницької діяльності в порядку, визначеному законодавством. Саме у процесі легітимації суб'єктів господарювання відбувається підтвердження державою законності входу відповідних осіб у підприємницькі відносини. З іншого боку, легітимацією суб'єктів підприємництва є правовстановлювальні процедури, що надають законного характеру підприємництва і надають правовий статус її суб'єктам [62, с. 146].

Механізм легітимації підприємництва охоплює собою, перш за все, процедуру державної реєстрації суб'єкта підприємництва. Для більшості таких суб'єктів даним процесом і завершується безпосередньо легітимація підприємництва суб'єкта господарювання. Натомість, мають місце законодавчо встановлені інструментарії легітимації підприємництва спеціального характеру. Мова йде про ті процедури, які додатково надають суб'єктам підприємництва спеціальний правовий статус: ліцензування, квотування.

Умовно процес легітимації підприємництва можливо розподілити на 2 основні стадії:

I – державна реєстрація суб'єктів підприємництва;

II – післяреєстраційні процедури, які включають ліцензування, отримання інших дозвільних документів.

Отже, незважаючи на відсутність в науці чіткого розмежування понять легітимації та легалізації підприємництва, автор вважає, що їх слід сприймати як родові і видові поняття. Поняття легітимації підприємництва є ширшим за обсягом від легалізації, адже охоплює собою значну кількість механізмів (формальних і неформальних), завдяки яким відбувається узаконення здійснення підприємництва суб'єктом господарювання, тобто фактичне отримання ним права на здійснення підприємництва в порядку, який визначений чинним законодавством. Тому легітимація охоплює собою як реєстраційні (державна реєстрація), так і післяреєстраційні (ліцензування, квотування тощо) процедури.

1.2 Правове регулювання легітимації підприємництва в Україні

Інститут легітимації суб'єктів підприємництва, обумовлений публічно-приватним характером відносин, регулюється, зазвичай, нормами господарського та адміністративного права та характеризується методами правового регулювання, які відповідають зазначеним галузям національного права, а саме методом рекомендацій та методом автономних рішень або координації, що належать до методів господарського права, методом владних [61, с. 158].

Основним законодавчим актом у сфері правового забезпечення легітимації підприємництва в Україні постає Господарський кодекс України (далі – ГК України). Даний акт має загальний характер, визначаючи серед іншого базові законодавчі засади підприємництва в Україні, особливості правового статусу різного роду організаційно-правових форм суб'єктів господарювання, засади правового режиму майна суб'єктів господарювання, основні положення державного регулювання господарської діяльності,

особливості здійснення господарської діяльності в окремих сферах і галузях та інші аспекти провадження підприємництва в Україні.

Так, підприємництво (ст. 42 ГК України) розуміється як самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Основний принцип такої діяльності – свобода її здійснення, однак з урахуванням вимог, які містяться в законодавстві. Кодекс містить перелік основних принципів здійснення підприємництва, загальні гарантії підприємців, організаційні форми підприємництва, питання державної підтримки й припинення підприємництва [2].

У ст. 12 ГК України закріплені основні засоби державного регулювання господарської діяльності, які застосовуються для реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм і програм економічного і соціального розвитку. При цьому слід зауважити, що в рамках однієї статті законодавець використовує два різні терміни для позначення одного явища: «засоби державного регулювання господарської діяльності» та «засоби регулюючого впливу держави на суб'єктів господарювання». У науковій літературі дані поняття визначаються як нетотожні.

В.С. Щербина тлумачить засоби державного регулювання господарської діяльності як встановлені законом економічні, організаційні і правові інструменти (знаряддя) регулюючого впливу держави в особі уповноважених органів на діяльність суб'єктів господарювання. Їх застосування повинне бути спрямоване на:

- 1) забезпечення оптимального державного регулювання, яке б виключало надмірне втручання держави в організацію і здійснення господарської діяльності;

- 2) забезпечення оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних (господарських) відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів в державі [65, с. 13].

Серед засобів державного регулювання господарської діяльності ГК України визначає наступні:

- державне замовлення;
- ліцензування, патентування та квотування;
- технічне регулювання;
- застосування нормативів та лімітів;
- регулювання цін і тарифів;
- надання інвестиційних, податкових та інших пільг;
- надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій [2].

В контексті нашого дослідження ми основну увагу зосереджуємо на таких засобах державного регулювання господарської діяльності, які стосуються легітимації підприємницької діяльності, а саме державній реєстрації, ліцензуванні, патентуванні і квотуванні.

Відповідно до ст. 14 ГК України правові засади ліцензування, патентування певних видів господарської діяльності та квотування визначаються виходячи з конституційного права кожного на здійснення підприємницької діяльності, не забороненої законом, а також принципів господарювання, які визначені в ст. 6 цього Кодексу [2]. Так, згідно зі ст. 42 Конституції України кожному надається право здійснювати підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Держава при цьому, забезпечуючи захист конкуренції в сфері підприємництва, забороняє зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісну конкуренцію [1].

Що стосується принципів господарювання, то такими у світлі ст. 6 ГК України визначені:

- забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання;
- свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом;
- вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України;

обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави;

захист національного товаровиробника;

заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини [2].

Стосовно державної реєстрації суб'єктів господарювання як елемента їх легітимації ГК України містить лише одну статтю – ст. 58. Дана норма передбачає, що суб'єкт господарювання підлягає державній реєстрації як юридична особа чи фізична особа-підприємець у порядку, визначеному законом. При цьому відкриття суб'єктом господарювання філій (відділень), представництв без створення юридичної особи не потребує їх державної реєстрації. Відомості про відокремлені підрозділи суб'єктів господарювання залучаються до її реєстраційної справи та включаються до Єдиного державного реєстру [2].

Головна роль ЦК України в питанні щодо забезпечення засад легітимації підприємництва полягає в регламентації положень щодо статусу учасників цивільного обігу (юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців), а також визначенні базових положень про їх державну реєстрацію. Так, ст. 50 ЦК України передбачає, що фізична особа здійснює своє право на підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації. Якщо особа розпочала підприємництва без державної реєстрації, уклавши відповідні договори, вона не має права оспорювати ці договори на тій підставі, що вона не є підприємцем [6].

Згідно зі ст. 87 ЦК України юридична особа вважається створеною з дня її державної реєстрації. З цього моменту юридична особа набуває цивільної право- та дієздатності. В свою чергу, положення ст. 89 цього Кодексу зобов'язують до державної реєстрації юридичну особу. Дані про це включаються до єдиного державного реєстру, що відкритий для загального

ознайомлення. До єдиного державного реєстру вносяться відомості про організаційно-правову форму юридичної особи, її найменування, місцезнаходження, органи управління, філії та представництва, мету установи та інші відомості [6].

Серед кодифікованих актів, які стосуються сфери легітимації суб'єктів підприємництва варто також вказати:

1) Податковий кодекс України, який містить положення про порядок отримання торгових патентів щодо провадження деяких видів підприємництва [5];

2) Кодекс України про адміністративні правопорушення України, який встановлює адміністративну відповідальність за порушення в сфері дотримання визначеного законодавством порядку легітимації підприємництва, зокрема: ст. 164 «Порушення порядку провадження господарської діяльності», ст. 166-10 «Порушення вимог законодавства з питань видачі документів дозвільного характеру», ст. 166-11 «Порушення законодавства про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», ст. 166-12 «Порушення законодавства в сфері ліцензування видів господарської діяльності» [3];

Законодавство України в сфері легітимації підприємництва містить значну кількість законів та підзаконних нормативно-правових актів, які регламентують сферу здійснення державної реєстрації суб'єктів господарювання, ліцензування, патентування, що, в свою чергу, охоплюють собою сферу легітимації підприємництва в Україні. Що стосується законів у розглядуваній сфері відносин, то їх можливо розподілити на ті, що мають загальний характер, та спеціального характеру.

До законодавчих актів загального характеру слід віднести:

1) Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», який передбачає загальні засади здійснення державної реєстрації, правовий статус органів державної реєстрації, в тому числі й державного реєстратора [12];

2) Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності», що містить положення про принципи державної політики в сфері ліцензування, перелік видів діяльності, що підлягають ліцензуванню, правовий статус і повноваження органів ліцензування [16];

3) Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», який містить принципи державної регуляторної політики, питання підготовки, оприлюднення для внесення зауважень, питання здійснення регуляторної політики Верховною Радою України, Верховною Радою АРК, Урядом України, іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, особливості здійснення регуляторної діяльності, а також питання відповідальності в цій сфері [14];

4) Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», що регламентує основні принципи державного нагляду (контролю), загальні вимоги до його здійснення, здійснення планових і позапланових заходів у цій сфері, правовий статус і повноваження органів державного нагляду (контролю), їх відповідальність [17];

5) Закон України «Про дозвільну систему в сфері господарської діяльності», який передбачає положення щодо основних принципів державної політики в сфері дозвільної системи, основні засади порядку видачі документів дозвільного характеру, внесення відомостей про документи дозвільного характеру до Єдиного державного реєстру, контролю за додержанням законодавства в даній сфері відносин, а також відповідальності в сфері видачі документів дозвільного характеру [13].

Актами спеціального характеру є ті, що регламентують особливості легітимації підприємницької діяльності в окремих сферах господарювання. Переважно йде мова про особливості дозвільної системи (отримання ліцензій на провадження певних видів господарської діяльності). Так, до прикладу, ст. 2 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності»

регламентує, що дія цього Закону не поширюється на порядок видачі, переоформлення та анулювання ліцензій на здійснення таких видів господарської діяльності:

- 1) діяльність з надання фінансових послуг та іншу діяльність, ліцензування якої здійснює Національний банк України відповідно до закону;
- 2) діяльність в галузі телебачення і радіомовлення, яка здійснюється відповідно до Закону України «Про телебачення і радіомовлення»;
- 3) виробництво і торгівля спиртом етиловим, коньячним і плодовим та зерновим дистилятом, біоетанолом, алкогольними напоями та тютюновими виробами і паливом, зберігання пального, що здійснюється відповідно до Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів та пального» [16].

Отже, на сьогодні правове забезпечення легітимації підприємницької діяльності здійснюється низкою нормативно-правових актів України різної юридичної сили. Автор розподілив їх на дві великі групи: акти загального характеру, які визначають лише загальні засади здійснення легітимаційних процедур та інші аспекти, з цим пов'язані (Господарський, Цивільний, Податковий кодекси, Кодекс України про адміністративні правопорушення України, Кримінальний кодекс України, закони України, серед яких провідна роль належить Законам «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» та «Про ліцензування видів господарської діяльності»); а також акти спеціального характеру, які регламентують особливості здійснення легітимаційних процедур в деяких сферах підприємницької діяльності (серед них Закони України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про банки і банківську діяльність», «Про телекомунікації» тощо).

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ФОРМИ ЛЕГІТИМАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА

2.1 Поняття, цілі, принципи та порядок державної реєстрації суб'єктів підприємництва

Державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності вперше на законодавчому рівні в Україні була визначена Законом України «Про підприємництво» від 07.02.1991 року, який втратив чинність. Однак ст. 8 Закону, яка містила положення щодо державної реєстрації, мала значною мірою обмежений характер. Вказане провокувало низку проблем на практиці, що заважало оперативності проведення відповідної процедури. Такими мали місце:

- відсутній перелік документів, що подаються для державної реєстрації суб'єктів підприємництва (або він був не чітким);
- не існувало єдиного алгоритму реєстрації як суб'єктів підприємництва, так і непідприємницьких організацій із встановленням для їх державної реєстрації відповідних органів;
- не встановлено єдиної форми посвідчення про реєстрацію;
- нормативні акти не регламентували процедуру реєстрації змін до установчих документів юридичних осіб;
- не прописана процедура реєстрації скасування державної реєстрації [39, с. 192].

Зважаючи на це, з достатнім запізненням, однак у 2003 році було прийнято Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», що й діє до сьогодні, хоча й зі зміненою назвою: «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань». Розглядуваний Закон:

запровадив єдиний механізм реєстрації суб'єктів господарювання всіх організаційно-правових форм і форм власності;

реалізував заявницький принцип створення нової юридичної особи або фізичної особи – підприємця та частково принцип «єдиного вікна» у сфері реєстрації;

спростив порядок реєстрації для підприємців;

скоротив термін реєстрації за рахунок впровадження електронного обліку;

запровадив правове регламентування процедури державної реєстрації юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців;

призначив єдиного методолога з питань державної реєстрації суб'єктів господарювання;

створив інститут державних реєстраторів, який забезпечує процес реєстрації та несе відповідальність за правильність процедур реєстрації;

створив Єдиний державний реєстр юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців;

автоматизував роботу державного реєстратора за рахунок повної обробки (введення, коригування і відправки/отримання даних до/з Єдиного державного реєстру) [39, с. 192].

Ще одним важливим кроком на шляху вдосконалення законодавчого забезпечення державної реєстрації стало прийняття в листопаді 2015 року Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [9]. Цілями даного законодавчого акту стали:

необхідність об'єднати дані, які містяться у різних базах даних, тому Єдиний державний реєстр повинен об'єднати кілька окремих реєстрів;

створення єдиної системи реєстрації різних суб'єктів (юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців, громадських формувань) та запровадження принципу екстериторіальності по всій території України;

удосконалення процедури надання адміністративних послуг в Україні у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців, громадських формувань [44, с. 236].

Відповідно до чинного Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» державна реєстрація тлумачиться як офіційне визнання шляхом засвідчення державою факту створення або припинення юридичної особи, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, засвідчення факту наявності відповідного статусу громадського об'єднання, професійної спілки, її організації або об'єднання, політичної партії, організації роботодавців, об'єднань організацій роботодавців та їхньої символіки, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, зміни відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, про юридичну особу та фізичну особу - підприємця, а також проведення інших реєстраційних дій, передбачених цим Законом [12].

Таким чином, можливо визначити, що законодавче розуміння державної реєстрації ґрунтується на тому, що остання:

1) являє собою офіційне визнання державою факту створення чи припинення юридичної особи, фізичної особи – підприємця, громадського формування;

2) тлумачиться в світлі здійснення реєстраційних дій з боку держави в офіційному порядку, що охоплюють питання створення, припинення юридичної особи, фізичної особи – підприємця, громадського формування, а також внесення певних відомостей про зміни в статусі вказаних суб'єктів до Єдиного державного реєстру.

Згідно зі ст. 4 Закону державна реєстрація базується на наступних принципах:

1) обов'язковість державної реєстрації в Єдиному державному реєстрі; даний принцип має легітимізаційне значення та забезпечує обов'язкове

фіксування всіх статусних змін щодо кожного суб'єкта господарювання; [58, с. 114];

2) публічність державної реєстрації в Єдиному державному реєстрі та документів, що стали підставою для її проведення; цей принцип полягає у вчиненні реєстраційних дій від імені держави державними реєстраторами як повноважними на це особами;

3) врегулювання відносин, пов'язаних з державною реєстрацією, та особливостей державної реєстрації виключно даним Законом; таким чином, виключно Законом «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» регламентуються відносини, пов'язані зі здійсненням державної реєстрації [12];

4) державна реєстрація за заявницьким принципом; цей принцип означає, полягає в тому, що реєстраційні дії проводяться лише на підставі заяви зацікавлених осіб; заявницький принцип передбачає, що реєстраційні дії здійснюються подання заяви;

5) єдність методології державної реєстрації; сутність його полягає в тому, що правила та умови здійснення державної реєстрації, встановлені Законом «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», є обов'язковими для всіх суб'єктів державної реєстрації по всій території України [12];

6) об'єктивність, достовірність та повнота відомостей в Єдиному державному реєстрі; об'єктивність відомостей в Єдиному державному реєстрі полягає у відповідності записів у реєстрі дійсному стану справ; в свою чергу, достовірність означає, що документи й відомості, внесені до Єдиного державного реєстру, вважаються достовірними та можуть бути використані у спорі з третьою особою; повнота відомостей передбачає, що щодо суб'єкта господарювання в Єдиному державному реєстрі повинна міститися вся фактично наявна інформація; таким чином, принцип об'єктивності, достовірності та повноти відомостей забезпечує формування

конкретного, повного й об'єктивного уявлення про суб'єкти господарювання, інформація щодо яких міститься в Єдиному державному реєстрі [58, с. 115];

7) внесення відомостей до Єдиного державного реєстру виключно на підставі та згідно з даним Законом; це свого роду принцип процесуального формалізму, адже Законом «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» чітко регламентована процедура та місце реєстрації, дії учасників реєстраційного процесу, підстави для державної реєстрації, підстави для відмови у державній реєстрації, вимоги до документів та порядок їх надання, строки вчинення певних дій тощо [12];

8) відкритість та доступність відомостей Єдиного державного реєстру.

Отже, на сьогодні державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності можливо розглядати в двох сенсах: по-перше, як завершальний етап створення суб'єкта господарювання, завдяки якому останній отримує свій легальний статус у державі; по-друге, це сукупність низки формальних процедур, визначених законом, які здійснюються уповноваженими на те суб'єктами, й мають на меті визнати перед державою статус суб'єкта підприємництва як легальний для можливості вільно провадити господарську діяльність. Основними принципами державної реєстрації постають її обов'язковість, публічність, здійснення за заявницьким принципом, об'єктивність, достовірність та повнота відомостей в Єдиному державному реєстрі, їх відкритість та доступність.

Державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності відповідно до положень Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» проводять:

1) виконавчі органи сільських, селищних та міських рад, що набувають таких повноважень в разі прийняття радою відповідного рішення;

2) місцеві державні адміністрації як органи місцевої виконавчої влади (Київська та Севастопольська міські, районні, районні у містах Києві та Севастополі державні адміністрації);

3) нотаріуси;

4) акредитовані суб'єкти – це юридичні особи публічного права, в трудових відносинах з якими перебуває не менш ніж 3 державні реєстратори та яка до початку здійснення повноважень у сфері державної реєстрації уклала:

договір страхування цивільно-правової відповідальності з мінімальним розміром страхової суми в 1000 мінімальних розмірів заробітної плати, встановленої законом на 1 січня календарного року;

договір з іншим суб'єктом державної реєстрації та/або нотаріусом (у разі коли акредитований суб'єкт здійснює повноваження виключно в частині забезпечення прийняття та видачі документів у сфері державної реєстрації) [12].

Головною особою в сфері здійснення державної реєстрації є державний реєстратор. Це громадянин України, що має вищу освіту, відповідає кваліфікаційним вимогам, що визначені Міністерством юстиції України й перебуває в трудових відносинах з суб'єктом державної реєстрації, а також нотаріус.

За загальним правилом державна реєстрація проводиться незалежно від місця знаходження юридичної чи фізичної особи в межах АРК, області, міст Києва та Севастополя. Виняток становить державна реєстрація на підставі документів, що подані в електронній формі – вона проводиться незалежно від місця знаходження юридичної чи фізичної особи в межах України.

Перш за все, варто вказати, що задля забезпечення якісного й завершеного процесу державної реєстрації передбачається створення й функціонування Єдиного державного реєстру, що ведеться державною мовою з використанням програмного забезпечення. Єдиний державний реєстр являє собою потужну інформаційну базу про юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців, громадських формувань, зокрема: найменування, ідентифікаційний код, місцезнаходження, організаційно-правова форма, відомості про засновників та кінцевих бенефіціарних

власників юридичної особи, про органи управління юридичної особи та її керівника, види діяльності, вид установчого документу, розмір статутного капіталу, відомості про відокремлені підрозділи юридичної особи, відомості про ліцензування видів господарської діяльності та про видачу документів дозвільного характеру та низка інших.

Окремим чином створюється й функціонує портал електронних сервісів як спеціальна платформа, яка дозволяє: створювати персональний кабінет юридичної особи, іншої організації та фізичної особи – підприємця; подавати документи в електронній формі для державної реєстрації, ліцензування видів господарської діяльності та отримання документів дозвільного характеру; отримувати витяг з Єдиного державного реєстру в електронній формі [24].

Чинне законодавство передбачає можливість подання документів для державної реєстрації суб'єктів підприємництва в паперовій (особисто чи поштовим відправленням) або електронній (через портал електронних сервісів) формах. Законодавець визначає перелік документів, що подаються для державної реєстрації, щодо кожного окремого випадку (внесення змін, припинення, відомості про відокремлені підрозділи тощо), а також щодо кожного окремо суб'єкта (юридична особа, фізична особа – підприємець, громадське формування тощо).

Так, задля державної реєстрації юридичної особи подаються наступні документи:

- 1) заява про державну реєстрацію створення юридичної особи; в такій заяві можуть зазначатися відомості про відокремлені підрозділи в частині їх належності до юридичної особи – правонаступника, а також те, що юридична особа приватного права діє на підставі модельного статуту;
- 2) заява про обрання юридичною особою спрощеної системи оподаткування та/або реєстраційна заява про добровільну реєстрацію як платника ПДВ;

- 3) примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) рішення засновників чи рішення відповідного державного органу про створення юридичної особи;
- 4) установчий документ юридичної особи в випадку створення юридичної особи на підставі власного установчого документа;
- 5) документ про сплату адміністративного збору за проведення державної реєстрації;
- 6) документ, що підтверджує реєстрацію іноземної особи у країні її місцезнаходження (витяг із торговельного, банківського, судового реєстру тощо) в випадку створення юридичної особи, засновником (засновниками) якої є іноземна юридична особа;
- 7) примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) передавального акта в випадку створення юридичної особи шляхом перетворення або злиття; або розподільчого балансу в випадку створення юридичної особи шляхом поділу або виділу;
- 8) документи для державної реєстрації змін про юридичну особу, що містяться в Єдиному державному реєстрі, в випадку створення юридичної особи шляхом виділу;
- 9) документи для державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті злиття та поділу в випадку створення юридичної особи шляхом злиття та поділу [12].

В свою чергу, задля державної реєстрації фізичної особи підприємцем подаються наступні документи:

- 1) заява про державну реєстрацію фізичної особи підприємцем;
- 2) заява про обрання фізичною особою спрощеної системи оподаткування та/або реєстраційна заява про добровільну реєстрацію як платника ПДВ;
- 3) нотаріально засвідчена письмова згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника чи органу опіки та піклування - для фізичної особи, яка

досягла 16 років і має бажання займатися підприємницькою діяльністю, але не має повної цивільної дієздатності;

4) договір (декларація) про створення сімейного фермерського господарства - у разі державної реєстрації фізичної особи, яка самостійно або з членами сім'ї створює сімейне фермерське господарство відповідно до Закону України «Про фермерське господарство» [12].

Підставами для проведення державної реєстрації є:

документи, подані заявником для проведення державної реєстрації;

судові рішення, що набрали законної сили й тягнуть за собою зміну відомостей в Єдиному державному реєстрі, або ті, що надійшли від суду чи виконавчої служби в електронній формі;

рішення, прийняті за результатами оскарження в адміністративному порядку.

Відповідно до ст. 26 Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» розгляд документів, що подаються для державної реєстрації й проведення інших реєстраційних дій, щодо юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців становить 24 годин після надходження документів, окрім вихідних і святкових днів.

Окрім цього, протягом 24 годин після надходження документів, що подані для державної реєстрації, може бути прийнята відмова в проведенні такої державної реєстрації. У разі відмови заявнику повертаються не пізніше наступного дня подані ним документи. Серед основних підстав для відмови в державній реєстрації законодавець називає:

- 1) документи подані тією особою, що не має на це повноважень;
- 2) підстави для зупинення розгляду документів протягом встановленого строку не були усунуті;
- 3) подані документи суперечать вимогам Конституції України та законів України;

- 4) порушено встановлений законом порядок створення юридичної особи;
- 5) щодо засновника (учасника) юридичної особи, яка створюється, проведено державну реєстрацію рішення про припинення юридичної особи в результаті її ліквідації;
- 6) в Єдиному державному реєстрі містяться відомості про судові рішення щодо заборони у проведенні реєстраційної дії;
- 7) наявні обмеження на зайняття підприємницькою діяльністю, встановлені законом та інші [12].

Слід додати, що за умови, коли заявник усуне причини, що стали підставою для відмови йому в проведенні державної реєстрації, він може повторно подати документи для проведення державної реєстрації.

Державна реєстрація суб'єкта підприємництва завершується внесенням відповідного запису до Єдиного державного реєстру. Державний реєстратор, не пізніше наступного робочого дня з дати державної реєстрації юридичної особи, зобов'язаний передати відповідним органам статистики, державної фіскальної служби, Пенсійного фонду України, повідомлення про проведення державної реєстрації юридичної особи із зазначенням номера та дати внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру та відомості з реєстраційної заяви на проведення державної реєстрації юридичної особи.

Юридичні особи мають право відкривати свої філії (відділення), представництво без створення юридичної особи. Філією у такому разі є відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює всі або частину її функцій. В свою чергу, представництвом є відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює представництво і захист інтересів юридичної особи. Філії та представництва не є юридичними особами. Вони наділяються майном юридичної особи, що їх створила, і діють на підставі затвердженого нею положення. Керівники філій та представництв

призначаються юридичною особою та діють на підставі виданої нею довіреності [61, с. 167].

Відкриття вказаних підрозділів не потребує їх реєстрації. Юридична особа лише повідомляє про їх відкриття державного реєстратора шляхом внесення додаткової інформації в свою реєстраційну заяву. Відомості про філії та представництва юридичної особи включаються до Єдиного державного реєстру.

Отже, проведення державної реєстрації охоплює наступні важливі етапи: заповнення заявником заяви про державну реєстрацію й подання документів (у паперовій чи електронній формах) державному реєстратору; внесення поданих документів до Єдиного державного реєстру; перевірка документів на наявність підстав для зупинення їх розгляду чи відмови в здійсненні державної реєстрації; проведення реєстраційної дії шляхом унесення запису про реєстрацію суб'єкта господарювання до Єдиного державного реєстру. Розгляд поданих документів та прийняття рішення про державну реєстрацію здійснюється протягом 24 годин з моменту їх подання державним реєстратором.

2.2 Ліцензування підприємництва

Вперше ліцензування підприємництва в Україні було законодавчо введено з прийняттям у 1991 році Закону УРСР «Про підприємництво». Останнім було визначено 12 видів підприємницької діяльності, що підлягали ліцензуванню. Після прийняття закону сфера ліцензування постійно хаотично розширювалась з боку парламенту, й у 1997 році ліцензуванню підлягало вже 212 видів підприємницької діяльності та майже 1500 робіт. З 2000-х рр. ситуація змінилась і ліцензуванню почали підлягати 70 видів підприємницької діяльності [40, с. 1166]. На сьогодні відповідно до чинного Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» 33 види

підприємницької діяльності підлягають ліцензуванню. Їх перелік є вичерпним.

На думку Е.Е. Бекірової, ліцензування певних видів господарської діяльності слід розглядати у декількох аспектах:

як елемент легітимації суб'єктів господарської діяльності;

як умову здійснення певних видів господарської діяльності;

як підставу виникнення права здійснювати види господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню;

як елемент механізму реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність;

як засіб державного регулювання господарської діяльності [33, с. 23].

В свою чергу, І.Д. Пастух ліцензування визначає як правовий режим щодо окремих встановлених законодавством видів господарської діяльності, який передбачає державне підтвердження та визначення меж права на їх здійснення, контроль за такою діяльністю та можливість припинення останньої за особливими підставами з боку повноважних органів держави [54, с. 14].

О.В. Руденко переконаний, тлумачення ліцензування господарської діяльності як елемента легітимації, подане вище, не відображає повною мірою мети ліцензування господарської діяльності та його суті, а швидше вказує на один із наслідків ліцензування. Якщо зводити ліцензування до діяльності органів державної влади, то слід вести мову лише про один його аспект – засіб державного регулювання. Натомість, ліцензування підприємництва є поняття ширше. Науковець пропонує розуміти ліцензування господарської діяльності як засіб державного регулювання господарської діяльності, виражений у комплексі дій уповноважених органів державної влади щодо офіційного визнання відповідності суб'єкта господарювання умовам і характеристикам, необхідним для здійснення певного виду господарської діяльності та подальшого контролю за дотриманням ліцензійних умов [56, с. 31].

При цьому, як бачимо, О.В. Руденко все одно зводить ліцензування до засобу державного регулювання підприємництва.

Варто все ж відзначити, що науковці переважно схилиються до того, що ліцензування постає засобом державного регулювання. Так, А. Шпомер зазначає, що ліцензування – це діяльність уповноважених органів, спрямована на надання у встановленому порядку суб'єктам господарювання дозволу на здійснення за певних умов передбачених законодавчими актами видів господарської діяльності, на захист прав і законних інтересів громадян, організацій та навколишнього природного середовища, а також забезпечення безпеки держави. Змістом такої діяльності виступають дії щодо видачі, переоформлення та анулювання ліцензій, видачі дублікатів ліцензій, ведення ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контролю за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов, видачі розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов та законодавства у сфері ліцензування [65, с. 78].

Ліцензування є правовим режимом початку здійснення окремого, визначеного законодавством виду підприємництва, що припускає наявність таких ознак, як:

факт державного підтвердження і визначення меж права на провадження господарської діяльності;

державний контроль за здійснюваною діяльністю;

можливість припинення діяльності на особливих підставах, визначених органами держави [49, с. 85].

Отже, науковцями ліцензування розглядається в наступних аспектах:

як інститут господарського права;

як інститут адміністративного права;

як діяльність органів держави щодо надання спеціальних дозволів (ліцензій) суб'єктам господарювання;

як правовий режим;

як засіб державного регулювання господарської діяльності;

як елемент легітимації суб'єктів господарської діяльності;

як умову здійснення певних видів господарської діяльності;
як підставу виникнення права здійснювати види господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню;
як елемент механізму реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність.

У світовій же практиці ліцензування застосовують в якості:
джерела поповнення державних і місцевих бюджетів;
засобу забезпечення високого рівня робіт і послуг, що надаються суб'єктами господарювання;
засобу для захисту від недобросовісної конкуренції;
репресивної санкції та ін. [31, с. 78]

Відповідно до чинного Закону «Про ліцензування видів господарської діяльності» ліцензування визначене як засіб державного регулювання провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, спрямований на забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері ліцензування, захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів. У такий спосіб, як бачимо, дане тлумачення цілком корелює з визначеними в ст. 12 ГК України засобами державного регулювання господарської діяльності, серед яких і ліцензування [16].

На думку Н.В. Барактян, ліцензуванню певних видів господарської діяльності притаманні такі ознаки:

- 1) є одним із засобів державного регулювання господарської діяльності (разом із патентуванням та квотуванням), який спрямований на забезпечення єдиної державної політики у цій сфері та захист інтересів усіх суб'єктів такої діяльності;
- 2) є діяльність уповноважених у встановленому законом порядку органів ліцензування;

3) метою процедури ліцензування є видача, переоформлення та анулювання ліцензій, видача дублікатів та копій ліцензій, ведення ліцензійних справ та забезпечення функціонування ліцензійних реєстрів;

4) пов'язане з обігом (видачею, переоформленням, анулюванням і т.д.) відповідного документа – ліцензії;

5) є особливою процедурою визнання права суб'єкта господарювання на провадження певного виду господарської діяльності відповідно до вимог чинного законодавства [31, с. 78].

Цілями ліцензування підприємництва постають:

1) забезпечення реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність, не заборонену законом, але таку, яка створює підвищений ризик заподіяння шкоди життю та здоров'ю, правам та свободам людей, навколишньому природному середовищу, безпеці держави;

2) запобігання шкоді життю та здоров'ю, правам та свободам людей, навколишньому природному середовищу, безпеці держави, можливість заподіяння якої пов'язана зі здійсненням суб'єктами господарювання такої діяльності.

В свою чергу, з точки зору А.А. Баженової, завданням ліцензування певних видів господарської діяльності є попередження, виявлення і припинення порушень суб'єктами господарювання вимог, які встановлені законом та прийнятими відповідно до нього іншими нормативними правовими актами [30, с. 141].

Право займатись господарською діяльністю, що підлягає ліцензуванню, надається суб'єкту господарювання органом ліцензування (який згідно з положеннями Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» є спеціально уповноваженим органом з питань ліцензування) як спеціальне право. Це спеціальне право поширюється на порядок видачі, переоформлення та анулювання ліцензій.

З точки зору положень чинного законодавства, застосовуючи системний підхід до аналізу, можливо виділяти три порядки ліцензування підприємницької діяльності:

- 1) загальний – це уніфікований порядок ліцензування, який встановлюється Законом «Про ліцензування видів господарської діяльності»;
- 2) особливий – порядок ліцензування, який ґрунтується на нормах Закону «Про ліцензування видів господарської діяльності», однак має певні специфічні ознаки чи особливості, що визначаються спеціальним законодавством України;
- 3) спеціальний – це порядок ліцензування, який здійснюється відповідно до спеціальних законів та на який не поширюється дія Закону «Про ліцензування видів господарської діяльності» [25, с. 67].

На сьогодні переважна більшість (понад 20) видів господарської діяльності ліцензуються в загальному порядку, трохи менше в особливому (7) і найменше в спеціальному порядку (3). Виходячи з проведеного аналізу спеціального порядку ліцензування діяльності в сфері телебачення і радіомовлення, Є. Авер'янова дійшла висновку, що спеціальному порядку ліцензування, який відрізняє його від загального та особливого порядків, притаманні наступні ознаки:

- 1) паперова форма ліцензії;
- 2) строковий характер дії ліцензії;
- 3) відсутність ліцензійних умов як єдиного нормативно-правового акту;
- 4) неможливість подання заявки на отримання ліцензії в електронному вигляді; [25, с. 68].

Важливим є питання про критерії віднесення тих чи інших видів підприємницької діяльності до таких, що підлягають ліцензуванню. Зупинимось на даній проблемі.

Так, до прикладу, в Німеччині Закон «Про порядок здійснення промислової діяльності» визначає два критерії введення ліцензування:

1) якщо у виробництві використовується обладнання, що потребує систематичного спеціального нагляду;

2) якщо характер діяльності, для заняття якою підприємцям необхідна особлива кваліфікація, є підставою для одержання відповідної ліцензії.

В свою чергу, в Японії підприємницька діяльність підлягає ліцензуванню через публічний характер бізнесу та необхідність нагляду за ним. У деяких підприємницьких сферах, що характеризуються як високо публічні, здійснення названої діяльності перебуває у виключній компетенції держави, приватні підприємці не мають права її здійснювати. Підставою зазначеної монополії держави є потреба забезпечити населення товарами та послугами для підтримання мінімального рівня цивілізованого життя незалежно від прибутковості цієї діяльності, а також необхідність значного інвестування капіталу у неї. До названих видів діяльності належить забезпечення електрикою, водою, газом, телекомунікаціями. Та поряд із цим держава (шляхом ліцензування) може делегувати право здійснювати підприємницьку діяльність у цих сферах приватним підприємствам [29, с. 107].

Що стосується українських реалій, то критерії для запровадження ліцензування того чи іншого виду господарської (підприємницької) діяльності (безпосередній вплив на здоров'я людини, навколишнє природне середовище, безпеку держави) вперше були визначені у Концепції розвитку державної системи ліцензування підприємництва за її видами, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 23.09.1996 року. Передбачалось також, що недоцільним є ліцензувати підприємницьку діяльність, контроль за здійсненням якої проводять уповноважені на це органи (санітарно-епідеміологічні, пожежного нагляду, торговельна, технічна та державна податкова адміністрація (інспекція) тощо).

На сьогодні базовий Закон («Про ліцензування видів господарської діяльності») не визначає критеріїв, за якими той чи інший вид підприємництва підлягає ліцензуванню. Останні пропонуються науковцями.

Так, О. Олейник називає три підстави введення ліцензування: діяльність є небезпечною для необмеженого кола осіб, що беруть у ній участь (наприклад, діяльність, пов'язана з виробництвом чи використанням радіоактивних, сильнодіючих отруйних речовин та матеріалів, тощо); до здійснення діяльності залучається необмежене коло учасників, у тому числі і їх майно (наприклад, страхова діяльність); діяльність є досить прибутковою та потребує підвищеного оподаткування, а отже, і додаткового контролю та нагляду з боку держави (виготовлення алкогольної та тютюнової продукції, створення та утримання гральних закладів тощо) [52, с. 17].

В свою чергу, А.А. Баженова пропонує такими критеріями вважати:

- 1) провадження діяльності у сферах природних монополій та на суміжних ринках;
- 2) недостатність інших засобів державного регулювання цього виду господарської діяльності, якщо здійснення такої діяльності створює підвищений ризик заподіяння шкоди життю та здоров'ю, правам та свободам людей, навколишньому природному середовищу, безпеці держави [30, с. 141].

Закон «Про ліцензування видів господарської діяльності» передбачає перелік принципів, на підставі яких провадиться державна політика в сфері ліцензування. Серед них:

- 1) єдина державна система ліцензування;
- 2) територіальність ;
- 3) дотримання законності;
- 4) пріоритетність захисту прав, законних інтересів, життя і здоров'я людини та навколишнього природного середовища;
- 5) рівність прав суб'єктів господарювання;
- 6) відкритість процесу ліцензування [16].

Для одержання ліцензії Закон передбачає, перш за все, ліцензійні умови. Останні являють собою спеціальний нормативно-правовий акт Уряду України, Державної регуляторної служби України як спеціально

уповноваженого органу в сфері ліцензування чи іншого уповноваженого органу виконавчої влади, який установлює:

А) вичерпний перелік вимог, які є обов'язковими для виконання ліцензіатом;

Б) вичерпний перелік документів, які додаються до заяви про отримання ліцензії.

Ліцензійні умови можуть також містити вичерпний перелік видів місць провадження господарської діяльності. Таким місцем провадження господарської діяльності може бути певний об'єкт (до прикладу, приміщення, будівля, земельна ділянка та/або територія), у межах якого провадиться господарська діяльність певного виду, або може збігатися з місцезнаходженням суб'єкта господарювання.

У такий спосіб на ліцензіата покладено обов'язок виконувати вимоги ліцензійних умов відповідного виду господарської діяльності, а на здобувача ліцензії з метою її одержання – щоб він відповідав ліцензійним умовам.

Важливо, що ліцензійні умови та зміни до них публікуються на офіційному веб-сайті відповідного органу ліцензування. Вимоги ліцензійних умов повинні містити зокрема: вичерпний перелік підтвердних документів, що підтверджують відповідність суб'єкта господарювання вимогам ліцензійних умов; кадрові, організаційні, технологічні, спеціальні вимоги. Ліцензійні вимоги визначають зміст і форму: заяви про одержання ліцензії; документів, що додаються до заяви про одержання ліцензії; опису документів, що подаються для одержання ліцензії; документів щодо кожного місця провадження господарської діяльності [16].

Суттєвою новелою чинного Закону «Про ліцензування видів господарської діяльності» є можливість подання необхідних документів до органу ліцензування в електронному вигляді через Єдиний державний портал адміністративних послуг. Для одержання суб'єктом господарювання необхідної ліцензії подається відповідна заява, що містить інформацію про здобувача ліцензії (юридичну чи фізичну особу), а також про вид

господарської діяльності відповідно до визначеного Законом переліку, на провадження якого суб'єкт господарювання має намір одержати ліцензію. До такої заяви додаються, зокрема документи, визначені ліцензійними умовами, а також опис документів, які подаються для одержання ліцензії.

Протягом 3 днів з дня одержання заяви про одержання ліцензії орган ліцензування визначає, чи є підстави для залишення такої заяви без розгляду. Для цього приймається відповідне мотивоване рішення, а перелік підстав для залишення заяви вичерпно визначений ст. 12 Закону «Про ліцензування видів господарської діяльності». Залишена без розгляду заява повертається для усунення недоліків здобувачеві ліцензії.

Рішення про видачу ліцензії чи відмову в її видачі приймається органом ліцензування протягом 10 робочих днів з дня одержання органом ліцензування відповідної заяви про отримання ліцензії. В свою чергу, Законом визначені підстави для відмови в видачі ліцензії:

- 1) встановлення невідповідності здобувача ліцензії ліцензійним умовам, які визначені для провадження певного виду господарської діяльності, що зазначений у заяві про отримання ліцензії;
- 2) виявлення недостовірності даних у підтвердних документах, що подані здобувачем ліцензії [16].

У результаті відмови в видачі ліцензії суб'єкт господарювання (здобувач ліцензії) має право подати нову заяву про її одержання до органу ліцензування.

Що стосується безпосередньо ліцензії, то суттєвою новелою чинного законодавства України в сфері ліцензування є те, що остання являє собою не окремий документ, але оформлюється в вигляді запису в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань й відображається як виписка з даного реєстру, видається ліцензіату безоплатно, а також підлягає обов'язковому оприлюдненню на порталі електронних сервісів. Варто додати однак, що за видачу ліцензії одноразово справляється плата в розмірі одного

прожиткового мінімуму (якщо йде мова про всю територію держави) та 10 % розміру прожиткового мінімуму (якщо йде мова про певну адміністративно-територіальну одиницю) для працездатних осіб, яка має місце на момент прийняття рішення про видачу ліцензії. Важливо, що ліцензія видається на необмежений строк, а її переоформлення є безкоштовним.

Згідно зі ст. 18 Закону «Про ліцензування видів господарської діяльності» органи ліцензування вносять до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань:

- 1) рішення, прийняті органами ліцензування відповідно до цього Закону, - у день їх прийняття;
- 2) документи, подані до органів ліцензування, та іншу інформацію про ліцензування видів господарської діяльності, необхідну для ведення зазначеного реєстру, - у день їх отримання органами ліцензування [16].

Таким чином, у світлі завершення процесу ліцензування певних видів господарської діяльності яскраво простежується зв'язок з державною реєстрацією юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, адже результати ліцензування відображаються в вигляді записів та документів, що доповнюють Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. У такий спосіб можемо спостерігати зв'язок державної реєстрації й ліцензування як основних елементів легітимації суб'єктів підприємництва в Україні. З точки зору законодавства, ліцензування визначається як засіб державного регулювання господарської діяльності, що запроваджується з метою визначення умов для провадження суб'єктом господарювання тієї чи іншої діяльності, однак проблемою є відсутність чітких критеріїв визначення тих видів діяльності, які потребують ліцензування. Можливо визначити три порядки ліцензування: загальний, особливий та спеціальний. Для здійснення ліцензування суб'єкт господарювання подає необхідні документи відповідно до ліцензійних умов й отримує за умови погодження ліцензія як спеціальний запис в Єдиному державному реєстрі.

Як уже було визначено, правове забезпечення легітимації підприємництва здійснюється за допомогою нормативно-правових актів загального та спеціального характеру. В свою чергу, актами спеціального характеру щодо ліцензування певних видів підприємництва постають окремі, перш за все, законодавчі акти, які регламентують специфіку отримання ліцензій суб'єктами підприємництва. Розглянемо деякі з них.

Ліцензування в сфері зовнішньоекономічної діяльності. Законом «Про зовнішньоекономічну діяльність» (ст. 16) ліцензування зовнішньоекономічних операцій визначене як комплекс адміністративних дій органу виконавчої влади з питань економічної політики з надання дозволу на здійснення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності експорту (імпорту) товарів. Таке ліцензування може мати дві форми: автоматичне (передбачає відсутність квот (кількісних чи інших обмежень) на експорт (імпорт) товарів) та неавтоматичне (передбачає наявність таких квот). Законом визначені підстави для запровадження ліцензування окремо експорту та імпорту товарів [15].

Ліцензії видаються на підставі заявок суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та відповідними йому органами виконавчої влади АРК та місцевими державними адміністраціями. Заява на одержання ліцензії повинна містити зокрема: відомості про суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, найменування і код товару відповідно до класифікації, відомості про виробника і споживача товару, код і назва держави (держав) походження, призначення чи відправлення, строк дії ліцензії, кількість і вартість товарів, відомості про продавця і покупця, вид угоди, валюта платежу, одиниці виміру товарів, особливі умови ліцензії тощо. Ліцензія видається, якщо заявку та інші подані документи оформлено з додержанням вимог, установлених законодавством. Термін дії ліцензії має передбачати виконання зобов'язань отримувача ліцензії за зовнішньоекономічним договором (контрактом), але не перевищувати термін дії кількісних обмежень [15].

Ліцензування в сфері виробництва та обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів та пального. Особливості ліцензування в даній сфері підприємництва визначені Законом України «Про державне регулювання виробництва та обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів та пального» від 19.12.1995 року.

Відповідно до ст. 3 цього Закону ліцензії на виробництво спирту етилового, коньячного і плодового та зернового дистиляту, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, дистиляту виноградного спиртового, спирту-сирцю плодового, біоетанолу видаються суб'єктам господарювання - юридичним особам, а на виробництво алкогольних напоїв та тютюнових виробів - усім суб'єктам господарювання. При цьому ліцензії видаються на виробництво коньяку та алкогольних напоїв за коньячною технологією, а також тютюнових виробів лише тим суб'єктам господарювання, які мають повний технологічний цикл виробництва на відповідний вид продукції. Окрім цього, суб'єкт господарювання, який отримав ліцензію на виробництво алкогольних напоїв (вин виноградних, вин плодово-ягідних або напоїв медових) та виробляє їх з виноматеріалів (виноградних, плодово-ягідних або медових) виключно власного виробництва (не придбаних), має право здійснювати оптову торгівлю зазначеними алкогольними напоями без отримання окремої ліцензії на таку оптову торгівлю [11].

Ліцензія чи рішення про її відмову приймається Державною фіскальною службою України не пізніше 30 календарних днів з дня одержання необхідних документів від суб'єкта господарювання. Ліцензії видаються строком на 5 років, а плата за них у розмірі 780 грн. сплачується щорічно. Ця плата зараховується до місцевого бюджету.

Окремим чином ліцензія необхідна для здійснення оптової торгівлі на території України спиртом етиловим, спиртом етиловим ректифікованим виноградним, спиртом етиловим ректифікованим плодовим лише

державними підприємствами (організаціями), спеціально уповноваженими на це Кабінетом Міністрів України. Виняток тут становить оптова торгівля спиртом етиловим на медичні та ветеринарні цілі, яка може здійснюватися за наявності ліцензії закладами охорони здоров'я та суб'єктами господарювання (організаціями) зооветеринарного постачання незалежно від форми власності. Що стосується спирту коньячного та плодового, то оптова торгівля останніх здійснюється суб'єктом господарювання на підставі ліцензії на виробництво коньяку та алкогольних напоїв за коньячною технологією [11].

Ліцензії на право оптової торгівлі спиртом етиловим, спиртом етиловим ректифікованим виноградним, спиртом етиловим ректифікованим плодовим видаються строком на 5 років, а річна плата за них становить 500 тис. грн. і зараховується до місцевого бюджету.

В свою чергу, імпорт та експорт алкогольних напоїв та тютюнових виробів здійснюються суб'єктами господарювання всіх форм власності без ліцензії, а оптова торгівля ними здійснюється за наявності у суб'єктів господарювання всіх форм власності ліцензії на оптову торгівлю алкогольними напоями та тютюновими виробами. Оптова торгівля паливом та його зберігання здійснюються суб'єктами господарювання всіх форм власності за наявності ліцензії. Річна плата за ліцензії на право оптової торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами становить 500 тис. грн., якщо мова йде про оптову торгівлю пивом для виробників пива – 30 тис. грн. на рік, паливом (за наявності в ліцензіата місць оптової торгівлі – 5 тис. грн., за їх відсутності – 10 тис. грн.) [11].

Законодавець також передбачив необхідність отримання ліцензії на здійснення роздрібною торгівлю алкогольними напоями (крім столових вин), тютюновими виробами або паливом, яка здійснюється суб'єктами господарювання всіх форм власності, у тому числі їх виробниками, за наявності у них таких ліцензій. Цікаво, що ліцензія на роздрібну торгівлю паливом видається на кожне місце такої торгівлі.

Ліцензування в сфері надання фінансових послуг. Особливості ліцензування в даній сфері підприємництва передбачене Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 року. Перш за все, варто відзначити, що для можливості надавати фінансові послуги юридична особа повинна звернутися протягом 30 календарних днів з дати державної реєстрації до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, для включення її до державного реєстру фінансових установ.

Згідно зі ст. 7 цього Закону якщо відповідно до закону надання певних фінансових послуг потребує ліцензування, фінансова установа має право на здійснення таких послуг лише після отримання відповідних ліцензій [22].

Таким чином, особливості ліцензування окремих сфер надання фінансових послуг визначені спеціальними законодавчими актами, які регламентують відповідну сферу надання таких послуг.

До прикладу, Закон України «Про страхування» містить передумову для здійснення страхової діяльності, а саме отримання ліцензії страховиком у Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Така ліцензія видається на певний вид страхування протягом 30 календарних днів з моменту одержання всіх необхідних документів від страховика [20].

В свою чергу, Закон України «Про валюту і валютні операції» передбачає необхідність отримання ліцензій Національного банку України банками, небанківськими фінансовими установами та операторами поштового зв'язку на здійснення валютних операцій (ст. 9). У такій ліцензії зазначаються валютні операції, які дозволено здійснювати на її підставі небанківській фінансовій установі, зокрема: торгівля валютними цінностями в готівковій формі; переказ коштів; здійснення розрахунків у іноземній валюті на території України за договорами страхування життя; факторинг (у частині здійснення розрахунків на території України в іноземній валюті між

факторами та клієнтами за операціями з міжнародного факторингу щодо відступлення права грошової вимоги до боржника-нерезидента) та інші [8].

Передбачається, що видані Національним банком ліцензії діють безстроково, а сам Національний банк України веде реєстр осіб, яким видано ліцензії на здійснення валютних операцій.

Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» передбачає утворення фондової біржі не менш ніж 20 засновниками – торговцями цінними паперами, які мають ліцензію на право провадження професійної діяльності на фондовому ринку. Фондова біржа має право провадити діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку з моменту отримання ліцензії Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Згідно зі ст. 27-1 цього Закону юридична особа набуває статусу професійного учасника фондового ринку і права на провадження певного виду професійної діяльності на фондовому ринку виключно після отримання ліцензії на провадження відповідного виду професійної діяльності на фондовому ринку. Ліцензія видається протягом 3 місяців з дня подання всіх необхідних документів, а сам строк дії ліцензії не обмежується [23].

Окрім цього, ліцензуванню підлягає також і професійна діяльність на ринку цінних паперів відповідно до Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні». Такі ліцензії видаються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку на різні види діяльності на ринку цінних паперів, зокрема: брокерську, дилерську, андеррайтинг, діяльність з управління цінними паперами, діяльність з управління активами діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку, клірингову діяльність та інші. На кілька видів професійної діяльності на ринку цінних паперів може видаватися одна ліцензія [11].

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» (ст. 19) для здійснення банківської діяльності юридична особа повинна протягом року з дня державної реєстрації подати до Національного банку України необхідні для отримання банківської ліцензії документи. Рішення про видачу

банківської ліцензії чи про відмову приймається Національним банком протягом 2 місяців з дня одержання повного пакету документів, необхідних для цього, й уносить відомості про юридичну особу до Державного реєстру банків одночасно з прийняттям рішення про надання банківської ліцензії. Важливо відзначити, що ліцензія не може передаватися банком третім особі [7].

25.12.2019 набуде чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню», де буде внесено зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Закону України "Про телекомунікації", Закону України "Про радіочастотний ресурс України" тощо. [69, с.1].

Отже, чинне законодавство України передбачає низку видів господарської діяльності, щодо яких передбачається режим ліцензування як умову для здійснення ними відповідних видів діяльності. Якщо узагальнити підхід законодавця, то варто визначити, що закріпленими є спеціальне відомство, яке здійснює ліцензування, окремі правові акти, які регламентують порядок здійснення ліцензування, види, строк дії ліцензій, документи для їх одержання.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЕГІТИМАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА

3.1 Міжнародний досвід правового забезпечення легітимациї підприємництва

Найбільш поширеною формою легітимациї підприємництва в зарубіжних країнах постає державна реєстрація.

Варто вказати, що в цілому реєстрація суб'єктів підприємництва бере свій початок з XVII ст. і виникла з поліцейсько-фіскальною метою. Варто вказати, що її «поліцейське» значення зберігається й досі.

Державна реєстрація суб'єктів підприємництва є обов'язкова умова здійснення всіх видів підприємницької діяльності кожним суб'єктом підприємництва, що означає необхідність проходження ним певної процедури і засвідчення результатів такого проходження, свідоцтвом про державну реєстрацію (витягом з Державного реєстру). Державна реєстрація це загальна умова здійснення підприємництва будь-яким суб'єктом незалежно від його організаційно-правової форми і виду здійснюваної діяльності [49, с. 90].

Європейський досвід реалізації державної реєстрації підприємницької діяльності

Показник	Характеристика
Обов'язковість	в цілому обов'язкова для статутних торгових товариств (у країнах континентального права – для акціонерних товариств та товариств з обмеженою відповідальністю, а в країнах англо-саксонського права – для компаній (Велика Британія) та корпорацій (США); для договірних товариств (у Франції та ФРН) повні та командитні підлягають обов'язковій реєстрації; для індивідуальних підприємців реєстрація

	обов'язкова в Франції, в інших країнах – вони визнаються суб'єктами торгової діяльності на підставі самого факту здійснення торгових (підприємницьких) угод;
Правове регулювання	в цілому цивільне і комерційне законодавство, спеціальні закони; у Швейцарії – зобов'язальний закон, у Франції – комерційний кодекс та декрет «Про реєстр комерсантів і товариств» (1984), у Великобританії – законодавство про компанії і корпорації, зокрема акт про компанії (1985), у ФРН – торговий та цивільний кодекси, у Чехії – комерційний кодекс і Закон «Про підприємницьку діяльність», в Естонії – комерційний кодекс і Закон «Про кооперативи», в Австрії – Закон «Про компанії»;
Уповноважені органи, що здійснюють державну реєстрацію	в цілому судові або адміністративні органи, які мають спеціальну компетенцію: у Франції – торгові суди, у ФРН – цивільні суди першої інстанції; у Швейцарії – адміністративні органи кантонів; у Великобританії – реєстратор компаній (спеціальна агенція – Будинок компаній (Company House), підпорядкована департаменту промисловості й торгівлі); в Австрії – суди I інстанції, у Швеції – управління у справах реєстрації підприємств та організацій; у Чехії – місцевий (окружний) суд;
Особливості здійснення	надання інформації щодо реєстрації відбувається через Інтернет на сайті уповноваженого органу; на цьому сайті можна знайти необхідні бланки, заповнити й відіслати їх електронною поштою; обов'язковим чином серед документів подаються статут чи інший установчий договір, відомості про засновників, капітал, внески; в деяких країнах (Франція, Естонія, Великобританія) можливо зареєструватися онлайн; строк реєстрації – від кількох днів до 2 місяців.

[66, с.4].

Цікавим є питання щодо державної реєстрації фізичних осіб – підприємців у зарубіжних країнах. Фізичні особи, які бажають здійснювати підприємницьку діяльність, повинні зареєструватися в установленому

порядку й отримати статус підприємця або комерсанта (в європейських країнах). Окрім цього, відомості про них повинні бути внесені до спеціальних державних торгових реєстрів. В той же час, слід відзначити, що, до прикладу, за законодавством Великобританії реєстрація індивідуальних підприємців у Торговому реєстрі не обов'язкова, так як їх облік здійснюється податковими органами. В свою чергу, в Фінляндії взагалі не пред'являється вимога щодо реєстрації індивідуального підприємця в торговому реєстрі.

В Німеччині законодавством передбачений такий вид підприємців як комерсанти «за бажанням» (Kann Kaufmann). Це такі підприємці, які ведуть промисел у невеликому обсязі, що не потребує підприємства, влаштованого певним чином. Вони не повинні керуватися приписами закону про фірмові найменування, торгові книги та ін. Комерсантами за бажанням є також ті, хто здійснює діяльність у сфері сільського та лісного господарства. Такі особи не зобов'язані здійснювати реєстрацію у торговому реєстрі [53, с. 141].

Торговий реєстр у Німеччині ведеться судами першої інстанції, а порядок ведення та обсяг даних в реєстрі визначаються урядом певної землі або міністерством юстиції. Відомості з торгового реєстру друкуються в спеціальному офіційному виданні «Федеральний вісник». Суттєвою рисою ведення торгового реєстру є право кожного ознайомитись з відомостями, що містяться в ньому, при цьому особа навіть не зобов'язана повідомляти причину свого наміру щодо ознайомлення з інформацією [57, с. 16].

У Казахстані державній реєстрації підлягають не всі індивідуальні підприємці, а лише ті, що мають найманих працівників або річний дохід яких перевищує встановлений законодавством мінімальний неоподаткований податок. В цій країні державна реєстрація носить явочний характер з метою взяття на облік індивідуального підприємця як платника податків [60, с. 59].

Другою важливою формою легітимації підприємництва постає ліцензування.

Так, у Німеччині ліцензування встановлено Законом про порядок здійснення промислової діяльності від 1987 року. При цьому під

промисловою діяльністю розуміється виробничий, торговельний, транспортний та інші види підприємництва. Окрім цього, діють закони щодо окремих видів підприємництва, які теж потребують отримання ліцензії. Щодо кожного виду діяльності встановлюються вимоги до ліцензії, що її видали, й можливості її обмеження. [35, с. 78].

Цікавим є також досвід ліцензування в США. Перш за все, мають місце дві суттєві відмінності в статусі ліцензування в цій державі щодо України:

по-перше, влади штатів та місцева влада володіють широкими повноваженнями щодо встановлення напрямків діяльності, яка підлягає ліцензуванню, та регламентації порядку отримання ліцензій;

по-друге, в США діє так званий професійний підхід до ліцензування: ліцензія видається не на певний вид діяльності, але на професію особи. І тому саме вона нестиме відповідальність (до прикладу, архітектор) за порушення певних приписів чи норм. Людина з ліцензією в США може працювати де забажає. При цьому, слід додати, що й існує також ліцензування окремих видів підприємництва.

Ліцензування професійної діяльності фізичних осіб здійснюється переважно владою штатів, хоча й може здійснюватися за певних випадків владою на рівні федерації. [35, с. 78].

В свою чергу, слід зауважити, що ліцензування як інструмент регулювання використовують не всі країни. До прикладу, Німеччина, Швеція, Італія, Латвія, Фінляндія використовують інші шляхи регулювання – реєстрацію або акредитацію, сертифікацію приватних і недержавних установ або індивідуальних фахівців, громадський контроль, інспектування державних стандартів тощо. Щоб бути акредитованим, надавач соціальних послуг повинен прийняти набір правил, де описані критерії доступу до їхніх послуг, функціонування організації й умови оцінки з боку користувачів та їхніх представників [36, с. 107].

Отже, міжнародний досвід правового забезпечення легітимації підприємницької діяльності засвідчує, що основною формою її постає

державна реєстрація, яка регламентується в цілому цивільним і комерційним законодавством та спеціальними законами. Вона передбачає зокрема внесення уповноваженими судовими або адміністративними органами офіційних відомостей щодо переважно компаній і корпорацій до торгових реєстрів, оскільки в переважній більшості держав окремої вимоги до реєстрації індивідуальних підприємців не існує. Ліцензування не є поширеною процедурою легітимації підприємництва, адже більшість країн замінюють її іншими шляхами регулювання. Однак у тих країнах, де вона має місце (Німеччина, США тощо), застосовується загальний та професійний підхід до видачі ліцензій, мають місце критерії віднесення видів діяльності до таких, що підлягають ліцензуванню, при цьому видавати ліцензії на деякі види діяльності можуть не лише центральні, але й місцеві органи влади.

3.2 Шляхи вдосконалення правового забезпечення легітимації підприємництва

Незважаючи на суттєво оновлене чинне законодавство України в сфері легітимації підприємницької діяльності, в науковій літературі все ж відзначаються аспекти, які потребують коригування, змін і доповнень, зокрема й у контексті зарубіжного досвіду правового забезпечення цієї сфери суспільних відносин.

Як показав аналіз досвіду державної реєстрації в зарубіжних країнах, торгова реєстрація має обов'язкове значення не для всіх форм підприємницької діяльності. Виходячи з цього, можна запропонувати визнавати в Україні суб'єктами господарювання індивідуальних підприємців на підставі самого факту здійснення ними торгових (підприємницьких) угод – підприємницької діяльності без державної реєстрації [53, с. 141].

Вказаний крок щодо можливості здійснення фізичними особами підприємництва на самостійній основі дозволив би не лише зменшити

навантаження на уповноважені для державної реєстрації органи, але й надав би можливості щодо активізації малого і середнього бізнесу в Україні в спосіб дерегуляції через легкий доступ їх до здійснення різних видів підприємницької діяльності. В свою чергу, облік фізичних осіб – підприємців буде здійснюватися податковими органами, адже так чи інакше індивідуальні підприємці будуть зобов'язані сплачувати встановлені податки і збори.

Досвід США засвідчив активне застосування професійного підходу до ліцензування. Мова йде про видачу ліцензій не на провадження певної підприємницької діяльності, а про отримання ліцензій представниками певних професій. Такий досвід може бути цілком слушно застосований в Україні. В такий спосіб могло б відбуватися зменшення контролю над сферою підприємництва в Україні, а також посилення ролі деяких професій у суспільстві.

За позитивним прикладом США в Україні, на нашу думку, повинен бути доповнений підхід щодо порядку здійснення ліцензування. Мова йде про запровадження й більш широке застосування видачі професійних ліцензій. Останні передбачають, окрім існуючого порядку ліцензування певних видів підприємницької діяльності, в Україні слід запровадити видачу ліцензій окремим професіям. Частково такий підхід реалізований в Україні, адже мають місце професії, які потребують для їх легітимації отримання спеціальних дозволів (архітектори, судові експерти тощо), однак ми переконані в необхідності суттєво розширити перелік таких професій, яких, до речі, в США близько 800. В майбутньому це надасть змогу певним професіям та особам, які їх представляють, більш відповідально ставитися до виконання ними своїх професійних обов'язків, а також право держави притягати таких осіб у разі наявності для цього підстав до юридичної відповідальності.[56, с. 32].

Окрім цього, чинний Закон «Про ліцензування видів господарської діяльності» не містить критеріїв визначення тих видів діяльності, що підлягають ліцензуванню, що створює прогалини в законодавчому

забезпеченні та розумінні процесу ліцензування. Такими критеріями можуть бути зокрема:

А) провадження діяльності в сферах природних монополій і на суміжних ринках;

Б) здійснення такої діяльності створює підвищений ризик заподіяння шкоди й здоров'ю, правам і свободам людей, навколишньому природному середовищу, безпеці держави [30, с. 141].

Справді, формулювання законодавцем критеріїв визначення тих видів діяльності, що підлягають ліцензуванню, дасть змогу в майбутньому орієнтуватися на них як на базові для подальшого реагування держави на ті процеси підприємницької діяльності, що мають місце в суспільстві як системі, що динамічно розвивається.

Науковці також пропонують вдосконалити порядок державної реєстрації суб'єктів підприємництва шляхом розширення уповноважених для державної реєстрації суб'єктів. Мова йде про те, щоб надати функції з державної реєстрації спеціально створеним підприємствам (державної чи комунальної форми власності), що виконуватимуть функції державних реєстраторів – фронт-офіси.

Отже, можна сформулювати наступні пропозиції щодо вдосконалення правового забезпечення легітимації підприємництва в Україні: скасувати обов'язкову державну реєстрацію для фізичних осіб – підприємців й визнавати їх суб'єктами господарювання на підставі самого факту здійснення ними підприємництва; запровадити професійний підхід до порядку видачі ліцензій; надати органам місцевого самоврядування повноваженнями щодо надання ліцензій у деяких сферах діяльності; сформулювати законодавчі критерії визначення тих видів діяльності, що підлягають ліцензуванню; надати функції з державної реєстрації спеціально створеним підприємствам (державної чи комунальної форми власності) як державних реєстраторів – фронт-офіси

ВИСНОВКИ

Таким чином, у результаті дослідження проблеми легітимації підприємництва в Україні, автор дійшов наступних висновків:

1) незважаючи на відсутність в науці чіткого розмежування понять легітимації та легалізації підприємництва, автор вважає, що їх слід сприймати як родове і видове поняття. Поняття легітимації підприємництва є ширшим за обсягом від легалізації, адже охоплює собою значну кількість механізмів (формальних і неформальних), завдяки яким відбувається узаконення здійснення підприємництва суб'єктом господарювання, тобто фактичне отримання ним права на здійснення підприємництва в порядку, який визначений чинним законодавством. Тому легітимація охоплює собою як реєстраційні (державна реєстрація), так і післяреєстраційні (ліцензування, квотування тощо) процедури;

2) на сьогодні правове забезпечення легітимації підприємництва здійснюється низкою нормативно-правових актів України різної юридичної сили. Автор розподілив їх на дві великі групи: акти загального характеру, які визначають лише загальні засади здійснення легітимаційних процедур та інші аспекти, з цим пов'язані (Господарський, Цивільний, Податковий кодекси, Кодекс України про адміністративні правопорушення України, Кримінальний кодекс України, закони України, серед яких провідна роль належить Законам «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» та «Про ліцензування видів господарської діяльності»); а також акти спеціального характеру, які регламентують особливості здійснення легітимаційних процедур в деяких сферах підприємницької діяльності (серед них Закони України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про банки і банківську діяльність», «Про телекомунікації» тощо). Окрему значну роль в забезпеченні легітимації підприємництва відіграють акти підзаконного характеру, які спрямовані на

конкретизацію й доповнення, регламентацію механізмів упровадження положень законів у цій сфері (акти Уряду України, міністерств і відомств);

3) на сьогодні державну реєстрацію суб'єктів підприємництва можливо розглядати в двох сенсах: по-перше, як завершальний етап створення суб'єкта господарювання, завдяки якому останній отримує свій легальний статус у державі, стає суб'єктом оподаткування, несе відповідальність перед державою, суспільством, споживачами тощо; по-друге, це сукупність низки формальних процедур, визначених законом, які здійснюються уповноваженими на те суб'єктами, й мають на меті визнати перед державою статус суб'єкта підприємництва як легальний для можливості вільно провадити господарську діяльність. Основними принципами державної реєстрації постають її обов'язковість, публічність, здійснення за заявницьким принципом, об'єктивність, достовірність та повнота відомостей в Єдиному державному реєстрі, їх відкритість та доступність; проведення державної реєстрації охоплює наступні важливі етапи: заповнення заявником заяви про державну реєстрацію й подання документів (у паперовій чи електронній формах) державному реєстратору; внесення поданих документів до Єдиного державного реєстру; перевірка документів на наявність підстав для зупинення їх розгляду чи відмови в здійсненні державної реєстрації; проведення реєстраційної дії шляхом унесення запису про реєстрацію суб'єкта господарювання до Єдиного державного реєстру. Розгляд поданих документів та прийняття рішення про державну реєстрацію здійснюється протягом 24 годин з моменту їх подання державним реєстратором;

4) у світлі завершення процесу ліцензування певних видів господарської діяльності яскраво простежується зв'язок з державною реєстрацією юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, адже результати ліцензування відображаються в вигляді записів та документів, що доповнюють Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. У такий спосіб можемо спостерігати зв'язок державної реєстрації й ліцензування як основних елементів

легітимації суб'єктів підприємництва в Україні. З точки зору законодавства, ліцензування визначається як засіб державного регулювання господарської діяльності, що запроваджується з метою визначення умов для провадження суб'єктом господарювання тієї чи іншої діяльності, однак проблемою є відсутність чітких критеріїв визначення тих видів діяльності, які потребують ліцензування. Можливо визначити три порядки ліцензування: загальний, особливий та спеціальний. Для здійснення ліцензування суб'єкт господарювання подає необхідні документи відповідно до ліцензійних умов й отримує за умови погодження ліцензія як спеціальний запис в Єдиному державному реєстрі; чинне законодавство України передбачає низку видів господарської діяльності, щодо яких передбачається режим ліцензування як умову для здійснення ними відповідних видів діяльності. Якщо узагальнити підхід законодавця, то варто визначити, що закріпленими є спеціальне відомство, яке здійснює ліцензування, окремі правові акти, які регламентують порядок здійснення ліцензування, види, строк дії ліцензій, документи для їх одержання;

5) міжнародний досвід правового забезпечення легітимації підприємницької діяльності засвідчує, що основною формою її постає державна реєстрація, яка регламентується в цілому цивільним і комерційним законодавством та спеціальними законами. Вона передбачає зокрема внесення уповноваженими судовими або адміністративними органами офіційних відомостей щодо переважно компаній і корпорацій до торгових реєстрів, оскільки в переважній більшості держав окремої вимоги до реєстрації індивідуальних підприємців не існує. Ліцензування не є поширеною процедурою легітимації підприємництва, адже більшість країн замінюють її іншими шляхами регулювання. Однак у тих країнах, де вона має місце (Німеччина, США тощо), застосовується загальний та професійний підхід до видачі ліцензій, мають місце критерії віднесення видів діяльності до таких, що підлягають ліцензуванню, при цьому видавати ліцензії на деякі види діяльності можуть не лише центральні, але й місцеві органи влади;

б) можна сформулювати наступні пропозиції щодо вдосконалення правового забезпечення легітимації підприємництва в Україні: скасувати обов'язкову державну реєстрацію для фізичних осіб – підприємців й визнавати їх суб'єктами господарювання на підставі самого факту здійснення ними підприємництва; запровадити професійний підхід до порядку видачі ліцензій; надати органам місцевого самоврядування повноваженнями щодо надання ліцензій у деяких сферах діяльності; сформулювати законодавчі критерії визначення тих видів діяльності, що підлягають ліцензуванню; надати функції з державної реєстрації спеціально створеним підприємствам (державної чи комунальної форми власності) як державних реєстраторів – фронт-офіси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 18-22. Ст. 144.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №№ 25-26. Ст. 131.
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №№ 13-17. Ст. 112.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
7. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №№ 5-6. Ст. 30.
8. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 30. Ст. 239.
9. Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців»: Закон України від 26.11.2015 № 835-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 2. Ст. 17.
10. Про державне регулювання виробництва та обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів та пального: Закон України від 19.12.1995 № 481/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 46. Ст. 345.
11. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 51. Ст. 292.

12. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 31-32. Ст. 263.

13. Про дозвільну систему в сфері господарської діяльності: Закон України від 06.09.2005 № 2806-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 48. Ст. 483.

14. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 9. Ст. 79.

15. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1991. № 29. Ст. 377.

16. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015 поточна редакція від 21.10.2019.. № 23. Ст. 158.

17. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 № 877-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 29. Ст. 389.

18. Про патентування деяких видів підприємницької діяльності: Закон України від 23.03.1996 № 98-96/ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 20. Ст. 82.

19. Про підприємництво: Закон УРСР від 07.02.1991 № 698-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 14. Ст. 168.

20. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 18. Ст. 78.

21. Про телекомунікації: Закон України від 18.11.2003 № 1280-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 12. Ст. 155.

22. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 1. Ст. 1.

23. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 31. Ст. 268.

24. Про затвердження Порядку функціонування порталу електронних сервісів юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи: Наказ Міністерства юстиції України від 23.03.2016 № 784/5. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0427-16#n15>

25. Авер'янова Є. Ліцензування господарської діяльності у спеціальному порядку: характерні риси та напрями удосконалення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 7. С. 64-69.

26. Авер'янова Є. Поняття ліцензування господарської діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 59-63.

27. Авер'янова Є. Порядок отримання ліцензій на здійснення господарської діяльності: проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. С. 3-8.

28. Алексеева О.Є. Ліцензування як засіб впровадження політики дерегуляції господарської діяльності. *Підприємництво та інновації*. 2017. Вип. 3. С. 84-94.

29. Баженова А.А. Ліцензування господарської діяльності: соціально-економічне значення, цілі, принципи і функції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право*. 2014. Вип. 27. С. 105-108.

30. Баженова А.А. Предмет ліцензування господарської діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2014. № 8. С. 139-142.

31. Барахтян Н.В. Ліцензування господарської діяльності як засіб державного регулювання. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 76-79.

32. Безверхий К.В. Порядок створення і функціонування суб'єктів підприємницької діяльності – фізичних осіб-підприємців в Україні. *Фінанси, облік і аудит*. 2012. № 19. С. 246-253.

33. Бекірова Е.Е. Правове регулювання ліцензування певних видів господарської діяльності: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2006. 32 с.
34. Бочкова І.І. Деякі теоретичні та практичні аспекти державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності. *Форум права*. 2011. № 1. С. 131-135.
35. Власюк А.В. Зарубіжний досвід використання дозвільних процедур у сфері підприємницької діяльності. *Право і суспільство*. 2014. № 2. С. 76-80.
36. Волинець У.А. Ліцензування як один із шляхів державного регулювання соціально відповідальної діяльності. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип. 2. С. 105-108.
37. Гарагонич О.В. Загальні й особливі умови легітимації акціонерних товариств. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 7. С. 70-74.
38. Гурковський М.П. Особливості реєстрації суб'єктів підприємництва. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2008. № 2. С. 202-209.
39. Змитрович Д.І. Адміністративно-правова природа й сутність державної реєстрації юридичних осіб. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С. 190-193.
40. Кашперський О.В. Поняття та зміст ліцензування певних видів господарської діяльності. *Форум права*. 2011. № 1. С. 1164-1169.
41. Квасницька О.О. Цілі, принципи та функції державної реєстрації суб'єктів підприємництва. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. Вип. 22. С. 663-668.
42. Коритін Д.С. Правові проблеми державної реєстрації малих та середніх підприємств в Україні. *Право та інновації*. 2016. № 3. С. 23-27.
43. Кочин В.В. Засоби державного регулювання господарської діяльності в умовах дерегулювання економіки України. *Юридичний вісник*. 2015. № 2. С. 114-117.

44. Кулик Н.В. Історія створення в Україні інституту державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності. *Geopolitical processes in the world today: collection of scientific articles*. – «East west» Association For Advanced Studies and Higher Education. Vienna. 2016. P. 234-238.

45. Леонтьєва Л.В. Правове регулювання створення суб'єктів господарювання в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Юридичні науки*. 2014. Вип. 4. С. 193-196.

46. Литвиненко А. Суб'єкти державної реєстрації як учасники процесу державної реєстрації суб'єктів господарювання в Україні: фінансово-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 8. С. 153-156.

47. Лукач І. Державна реєстрація як засіб впливу держави на здійснення корпоративних прав і корпоративного управління у контексті європейського досвіду. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2016. № 8. С. 143-146.

48. Людькова К.І. Сутність провадження з державної реєстрації юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 147-149.

49. Манько Д.Г. Легітимація і легалізація юридичної особи. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 63. С. 85-92.

50. Микитенко Л. Зупинення дії ліцензії на провадження господарської діяльності. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 2. С. 82-90.

51. Нікітін В. Поняття адміністративно-правового забезпечення державної реєстрації в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 125-129.

52. Олейник О. Правовые основы лицензирования хозяйственной деятельности. *Закон*. 1994. № 6. С. 15-18.

53. Орлова І.М. Зарубіжний досвід правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання. *Юридичний вісник*. 2018. № 1. С. 138-143.

54. Пастух І.Д. Організаційно-правові засади ліцензування господарської діяльності в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2005. 19 с.

55. Починок К.Б. Нормативно-правове регулювання державної реєстрації суб'єктів господарювання. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наук. праць Національного університету державної податкової служби України*. 2016. Вип. 2. С. 207-214.

56. Руденко О.В. До питання щодо поняття «ліцензування господарської діяльності». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право*. 2018. Вип. 51. С. 30-33.

57. Сагайдак Ю.В. Адміністративно-правові засади легалізації суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук; 12.00.07. К., 2014. 20 с.

58. Смирнова К.В. Нормативно-правовий аспект визначення принципів державної реєстрації суб'єктів господарювання. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 112-116.

59. Солонар А.В. Державний реєстратор: поняття, основні ознаки. *Форум права*. 2012. № 1. С. 888-893.

60. Терещенко А.Л. Правове регулювання державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності (порівняльна характеристика). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Юридичні науки*. 2014. Вип. 5-2. С. 57-60.

61. Хомко Л.В., Кульгавець Х.Ю. Правове регулювання підприємницької діяльності: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 424 с.

62. Хомко Л.В. Легітимація суб'єктів підприємницької діяльності: сутність та законодавче забезпечення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. № 1. С. 142-151.

63. Шабанов Р., Ждан М. Щодо поняття господарсько-правових засобів держаного регулювання економіки за законодавством України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 84-88.

64. Шевердіна О.В. Засоби державного регулювання господарської діяльності: до питання систематизації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С. 149-151.

65. Шпомер А. Поняття, ознаки та функції ліцензування певних видів господарської діяльності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 12. С. 77-80.

66. Шумляева І. Удосконалення надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації суб'єктів господарювання в контексті європейської інтеграції України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2011. Вип. 3. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_03\(10\)/11sideiu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_03(10)/11sideiu.pdf)

67. Щербина В.С. Поняття та види засобів державного регулювання господарської діяльності. *Вісник КНУ ім. Т.Г. Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 94. С. 10-15.

68. Юшина С.І. Легітимація зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання: поняття та законодавче забезпечення. *Часопис Київського університету права*. 2009. Вип. 2. С. 131-137.

69. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню (набирає силу 25.12.2019). *Відомості Верховної Ради України*. 2019 . м. Київ. 18 вересня 2019 року. № 102-ІХ . ст.2.

70. Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: *Відомості Верховної Ради України*. Постанова Кабінету Міністрів від 5 серпня 2015 р. № 609. *Відомості Верховної Ради України*. 2015 № 6 ст.2.